

FILOSOFIE ȘI EDUCAȚIE

Aristotel plasa educația în sfera filosofiei practice, alegând politica dintre științele practice, pentru o discuție despre felul de educație de care ar trebui să beneficieze copiii cetățenilor¹. Stagiritul continua astfel drumul deschis de Platon privind rolul educației în cadrul societății ideale pe care o descriesese în dialogurile sale politice, *Republica* și *Legile*. Dar, în general, la baza scrierilor lui Platon se poate identifica o teorie educațională, filosoful din Atena împărtășind poate aceeași părere cu sofistul Antiphon că „cel dintâi dintre lucrurile prețuite printre oameni este [...] educația”². Folosind dialogul ca metodă de instruire, Platon angajează participanții în serii de întrebări și răspunsuri prin care sunt realizate anumite sarcini didactice și pedagogice. El gândește societatea ideală din *Republica* drept produsul unui program educațional – procesul de educație stă la baza selectării și instruirii oamenilor pentru rolurile lor în societate.

Antichitatea greco-latină a cultivat și a transmis mai departe ideea filosofiei ca educație (*paideia*), repere în ce privește perpetuarea acestui model fiind gânditori precum Augustin, Thoma de Aquino, Descartes, Locke, Kant sau Hegel. Această unitate s-a spart, apoi, rezultând ramuri sau domenii ale filosofiei: filosofia științei, filosofia dreptului, filosofia politică și morală, filosofia istoriei, filosofia religiei etc. Iar Jean-Jacques Rousseau, cu *Émile sau despre educație*, detașează educația ca subiect de reflecție în sine³.

Totuși, încă se poate identifica o componentă importantă a filosofiei occidentale în care filosofia educației apare ca ramură centrală pentru gândirea filosofică în sine. Un bun exemplu este Wittgenstein care, în *Cercetări filosofice*, ca și în alte scrieri, se bazează îndeosebi pe concepte educaționale, revenind mereu la întrebarea „cum învățăm X?” – cum învățăm o limbă, cum învățăm niște reguli și, în general, cum învățăm orice practică umană pe care căutăm să o stăpânim. Fără a avea un Socrate ca intermediar, Wittgenstein pune întrebări cititorului, pentru a răspunde în minte; astfel, citirea lucrărilor sale devine un proces de instruire⁴.

¹ Aristotel, *Politica*, trad. de El. Bezdechi, București, Cultura Națională, 1924.

² Antiphon, fr. B 60, trad. de Constant Georgescu, în Ion Banu (coordonator), *Filosofia greacă până la Platon*, vol. II, partea 2, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1984.

³ Alain Vergnioux, „Philosophie et éducation”, în Jacky Beillerot, Nicole Mosconi (eds.), *Traité des sciences et des pratiques de l'éducation*, Paris, Dunod, 2006, pp. 489–500.

⁴ Nicholas C. Burbules, „Philosophy of education”, în Paul Smeyers (ed.), *International Handbook of Philosophy of Education*, vol. 2, Springer, 2018, pp. 1417–1428.

Printr-o altă abordare, John Dewey reactiva poziția lui Platon, văzând în educație piatra de încercare a filosofiei – cartea sa *Democracy and Education*, scrisă acum mai bine de un secol, fiind o lucrare standard de filozofie a educației. Într-o societate democratică, educația, presupunând alocarea unor resurse, trebuie să ofere un anumit profit funcțional. Dewey susține însă că educația ar trebui să urmărească dezvoltarea indivizilor autonomi, astfel încât aceștia să fie capabili să gândească singuri și să se implice critic în dezbateri, pentru a contesta regulile și reglementările existente în societate. De aceea, educația ar trebui să asigure educarea tinerilor pentru a se dezvolta ca cetățeni implicați, democratici. Și atunci, funcția educației ar fi tocmai protejarea continuității democratice a unei societăți prin inițierea tinerilor la valorile democratice⁵.

Însă Dewey s-a angajat într-o reorganizare a educației „pe liniile cercetării științifice”; el nu a susținut introducerea filosofiei ca disciplină de studiu în școala elementară, lucru pe care avea să-l facă, în anii 1970, Matthew Lipman care propunea o reformă a întregului sistem de învățământ, având comunitatea de cercetare filosofică drept punct de plecare: „Reforma educațională trebuie să aducă cercetarea filosofică în sala de clasă, ca model euristic”⁶. El avea în vedere o mișcare dinspre „a învăța filosofie”, prezentă în liceele din unele țări europene, spre „a face filosofie”, având ca model figura lui Socrate, „un model nu al filosofiei învățate sau aplicate, ci al filosofiei practicate”, „filosofia ca act, ca formă de viață”⁷. Propunerea lui Lipman era o provocare atât pentru practica educațională și cunoștințele legate de aceasta, cât și pentru filosofia însăși.

În programele actuale de cercetare la nivelul facultăților sau departamentelor de filosofie din universități, educația se regăsește, de regulă, ca un supliment la alte abordări, cum sunt cele din epistemologie sau filosofia minții, cunoașterea fiind un scop al educației, din filosofia limbajului, predarea presupunând și o formă de comunicare care se bazează pe limbaj, sau din istoria filosofiei, filosofii din trecut examinând cu atenție problemele educaționale. Dar cum cele mai importante teme se referă în mare parte la politică și etică, filosofia educației este un domeniu al filosofiei practice, așa cum a stabilit Aristotel.

Cele cinci studii care alcătuiesc acest grupaj reflectă într-un fel această situație. Dorina Pătrunsu aduce în discuție problema utilității filosofiei – dacă se poate vorbi de un profit pe care educația filosofică îl poate aduce celor care fac astfel de alegeri –, concentrându-se pe analiza condițiilor de satisfacere a dezideratului de funcționalitate a educației. Constantin Stoenescu întreprinde o analiză epistemologică asupra surselor noii paradigme de învățare propuse de Lipman, oprindu-se asupra ideii lui Peirce și Dewey de a defini comunitatea de învățare ca o comunitate de

⁵ Tom Heldges (ed.), *Philosophy and the Study of Education. New Perspectives on a Complex Relationship*, London, New York, Routledge, 2019, pp. 3–4.

⁶ Matthew Lipman, *Philosophy Goes to School*, Philadelphia, Temple University Press, 1988, pp. 12, 17.

⁷ *Ibidem*, p. 12.

investigare. Anda Fournel are în vedere relația dintre adulți și copii în cadrul practicilor filosofiei pentru copii, arătând că există riscul ca aceste practici să piardă din vedere tocmai copiii, neluând în serios eforturile și contribuțiile acestora. Ileana Dascălu explorează uriașul potențial pe care îl oferă poveștile și basmele în filosofia pentru copii pentru a stimula gândirea critică, dezvoltarea abilităților interpretative și a imaginației narative, căutarea sensului. Marin Bălan reia o întrebare veche, dacă etica poate fi predată, insistând asupra variantei cercetării etice, așa cum a fost propusă de fondatorul filosofiei pentru copii, Matthew Lipman.

Marin Bălan
Facultatea de Filosofie
Universitatea din București

